

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Teologia Inkarnacji przełomu tysiącleci (1994-2005) : próba syntezy na podstawie piśmiennictwa polskojęzycznego

Author: Przemysław Sawa

Citation style: Sawa Przemysław. (2008). Teologia Inkarnacji przełomu tysiącleci (1994-2005) : próba syntezy na podstawie piśmiennictwa polskojęzycznego. "Teologia w Polsce" (2008, nr 2, s. 367-371).

Uznanie autorstwa - Bez utworów zależnych Polska - Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

AUTOPREZENTACJE DOKTORATÓW

Ks. Przemysław Sawa, *Teologia Inkarnacji przełomu tysiącleci (1994-2005). Próba syntezy na podstawie piśmiennictwa polskojęzycznego*¹.

Źródła i cel pracy:

Na temat Wcielenia² Syna Bożego napisano wiele. Opracowania te ukazują głębię tajemnicy Inkarnacji, jej kluczowe znaczenie dla rozumienia i przeżywania relacji Bóg – człowiek. Okres przygotowań do Jubileuszu, sam Rok Święty oraz lata następne to czas ponownego intensywnego pochylania się nad misterium Chrystusa, warunkującego chrześcijańską duchowość, moralność, antropologię; jednym słowem – całokształt życia. Powstały liczne opracowania teologicznodogmatyczne i teologicznofundamentalne. Napisano podręczniki chrystologii, liczne opracowania podejmujące jakieś konkretne zagadnienie chrystologiczne. Warto tu wspomnieć rozprawy z zakresu antropologii teologicznej³, dzieła ze styku teologii i kultury⁴, sakramentologii⁵; wreszcie same monumentalne rozprawy dotyczące chrystologii⁶ czy historii dogmatów⁷. Powstały też szczegółowe monografie dotyczące różnych aspektów tajemnicy Wcielenia i jego konsekwencji.

Wydaje się jednak, że po zakończeniu Wielkiego Jubileuszu potrzeba syntetycznych ujęć teologicznodogmatycznych, z wyraźnym ukierunkowaniem ku du-

¹ Promotor: ks. prof. Jerzy Szymik, recenzenci: ks. prof. Bogdan Ferdek, ks. dr hab. Jan Słomka, miejsce obrony: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, data obrony: 6 maja 2008.

² Kluczowe słowa dla omawianej dysertacji to „Wcielenie” i „Inkarnacja”. Z tego powodu, jeśli używane są w znaczeniu chrześcijańskie, zastosowano dużą literę.

³ Por. G. Langemeyer, *Antropologia teologiczna*, Kraków 1995; H. Langkammer, *Życie człowieka w świetle Biblii. Antropologia biblijna Starego i Nowego Testamentu*, Rzeszów 2004; Cz.S. Bartnik, *Misterium człowieka*, Lublin 2004; tenże, *O człowieku (Antropologia teologiczna)*, w: tenże, *Dogmatyka katolicka*, t. 1, Lublin 1999, s. 247-441; G. Colzani, *Antropologia teologica. L'uomo: paradosso e mistero*, Bologna 1997; *Człowiek – dzieło – sacrum*, red. S. Gajda, H. Sobeczko, Opole 1998; P. Jaskóła, *Elementy protologii*, Opole 1998; A.J. Nowak, *Nowy człowiek*, Rybnik 1998; A. Scola i in., *Osoba ludzka. Antropologia teologiczna*, Poznań 2005; obszerną bibliografię na ten temat zob. K. Góźdź, *Teologia człowieka. Z najnowszej antropologii niemieckiej*, Lublin 2006, s. 519-539.

⁴ Por. Cz.S. Bartnik, *Teologia kultury*, Lublin 1999; J. Szymik, *W światłach wcielenia. Chrystologia kultury*, Katowice – Ząbki 2004.

⁵ Por. G. Koch, *Sakramentologia. Zbawienie przez sakramenty*, Kraków 1999; H. Bourgeois, B. Sesboüé, P. Tihon, *Znaki zbawienia. Sakramenty. Kościół. Najświętsza Panna Maryja* Kraków 2001.

⁶ Por. Cz.S. Bartnik, *Chrystus – Syn Boga Żywego*, Lublin 2000; T. D. Łukaszuk, *Ty jesteś Chrystus, Syn Boga Żywego. Dogmat chrystologiczny w ujęciu integralnym*, Kraków 2000; G.L. Müller, *Chrystologia – nauka o Jezusie Chrystusie*, Kraków 1998; J. Szymik, *Teologia na początku wieku*, Katowice-Ząbki 2001; J. Dupuis, *Wprowadzenie do chrystologii*, Kraków 1999.

⁷ Por. B. Sesboüé, J. Woliński, *Bóg zbawienia. Tradycja, reguła i Symbole wiary. Ekonomia zbawienia. Rozwój dogmatów trynitarnych i chrystologicznych*, Kraków 1999.

chowości i praktyce chrześcijańskiej. Takie nastawienie stanowić może bezpośrednio nawiązanie do starożytnej metody uprawiania teologii: teologia – liturgia – życie. Każde dzieło teologiczne powinno bowiem być ściśle związane z duchowością, prowadzić do większej wrażliwości na to, co Bóg daje w wierze. J. Wicks nawet wprost mówi, że miejscem teologii są ludzkie umysły i serca przyjmujących Objawienie, a nie same wykłady i uczone dzieła⁸.

Przedstawiana rozprawa zatytułowana jest „Teologia Inkarnacji przełomu tysiącleci (1994-2005). Próba syntezy na podstawie piśmiennictwa polskojęzycznego”. Postawiono w niej pytania o Wcielenie w jego istocie, o jego rolę w doktrynie chrześcijańskiej, jak również w szeroko rozumianej duchowości. Prezentowane studium nie jest więc tylko prezentacją nauki wiary we Wcielenie. Stanowić może materiał do pogłębienia duchowego i przepracowania pastoralnego.

Stąd idea rozprawy doktorskiej, której celem jest przejście od refleksji teologicznej do głęboko teologicznie zakorzenionych inspiracji dla duchowości i życia Kościoła obecnego czasu.

Prezentowana dysertacja stanowi próbę syntetycznego ujęcia teologii Wcielenia Syna Bożego uprawianej w latach 1994-2005, a więc w czasie, w którym przygotowywano Wielki Jubileusz Roku 2000, przeżywano Rok Święty, aż wreszcie z bogactwem przeżyć wchodziło w nowy wiek i tysiąclecie. Cezurą końcową tego okresu wyznacza śmierć Jana Pawła II i pierwsza encyklika Benedykta XVI, jako symboliczny moment zamknięcia pewnej epoki w historii Kościoła. Źródłem badań dla niniejszej rozprawy jest polskie piśmiennictwo teologiczne z wyżej wymienionego okresu. Obejmuje to zarówno rodzimą twórczość, jak i przekłady na język polski oficjalnych tekstów Kościoła i literatury teologicznej.

Terenem teologicznych badań do niniejszej pracy jest również piśmiennictwo teologiczne niekatolickich wspólnot chrześcijańskich, zwłaszcza Kościoła Prawosławnego i Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Dzięki temu dysertacja doktorska stanowi próbę ukazania perspektywy współczesnej teologii Inkarnacji i jej związków z całym dziedzictwem wiary, także w niekatolickich tradycjach chrześcijańskich.

Wśród celów rozprawy można wymienić priorytetowo: ukazanie głębi tajemnicy Wcielenia i rozległych jego konsekwencji dla wiary, życia człowieka, duchowości, kultury. Celem drugorzędnym jest usystematyzowanie polskojęzycznego piśmiennictwa teologicznego na temat Inkarnacji i zebranie w jedną całość tego, z czym polski czytelnik może się zaznajomić. Praca ma więc również aspekt katalogujący dzieła polskie i przełożone na język polski, a podejmujące wskazany wyżej problem.

⁸ J. Wicks, *Wprowadzenie do metody teologicznej*, Kraków 1995, s. 124.

Czym jest Wcielenie?

W podstawowym znaczeniu przez inkarnację rozumie się „przyjęcie przez boga postaci cielesnej; w chrześcijaństwie: przyjęcie przez Syna Bożego ciała i duszy człowieka”⁹. Oznacza to więc „wstąpienie w ciało lub stanie się ciałem”. Św. Jan Apostoł wyraził dość jasno doktrynę preegzystencji i Wcielenia Słowa. Pierwsze zdania Prologu uzupełnione przez wers 14 dobitnie świadczą o tym: „Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo. Ono było na początku u Boga. Wszystko przez Nie się stało, a bez Niego nic się nie stało (...) A Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas” (J 1,1-3.14)¹⁰. Wcielenie jest więc przyjęciem przez Boską osobę Logosu natury ludzkiej, na zawsze i jako własną. Oznacza to, że Jezus Chrystus jest prawdziwym Bogiem w tym, co Boskie i prawdziwym człowiekiem we wszystkim, co stanowi naturę człowieka: świadomość odczuwająca dystans oddzielający od Boga, ludzka, spontaniczna podmiotowość i wolność mająca własną historię¹¹. Nie ma tu mowy o jakiejś przemianie Boskości w naturę ludzką czy rezygnacji z Boskości¹². Wcielenie więc nie oznacza niczego innego jak to, że w Jezusie Chrystusie ludzka rzeczywistość poprzez zjednoczenie oraz trwałą jedność ludzkiej i Boskiej natury Logosu stanowi stworzoną samowypowiedź Słowa Bożego. Rzeczywistość tę określa teologia mianem unii hipostatycznej¹³.

Prawda o Wcieleniu Syna stanowi fundament chrześcijaństwa, gdyż sytuuje je poza innymi religiami i wierzeniami. Inkarnacja Logosu zmienia bowiem patrzenie na relacje: „Boskie a ludzkie”, „wieczne a czasowe”, „nieskończone a skończone”. Nie ma nieskończonej przepaści pomiędzy Bogiem a stworzeniem, jeśli Syn Boży przyjął właśnie ziemsko-ludzki sposób życia¹⁴. Nie ma opozycji po-

⁹ L. Wiśniakowska [opr.], *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2002, s. 402.

¹⁰ W tekście oryginalnym występuje słowo *logos*, które zostało przyjęte przez hebrajskich, a potem chrześcijańskich pisarzy ze świata filozofii. Heraklit (VI wiek przed Chr.) używał tego słowa jako filozoficznego terminu technicznego, u stoików *logos* oznaczał zasadę i wzór dla świata; z kolei Filon Aleksandryjski próbował za pomocą *logosu* połączyć greckie teorie filozoficzne na temat kosmosu z biblijnym przesłaniem – Logos Boży jako pośrednik między Bogiem a światem, jako sposób stwórczości Bożej i objawienia. Septuaginta, a później Nowy Testament używają słowa *logos* na wyrażenie Słowa Bożego, Ewangelii. Św. Jan mówi o *Logosie*, który się wcielił w Jezusa. – D.M. Smith, *Logos*, w: *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1998, s. 694.

¹¹ K. Rahner, H. Vorgrimler, *Mały słownik teologiczny*, Warszawa 1996, k. 622-623.

¹² Por. komentarz do J 1,14 w: *Pismo Święte. Nowy Testament*, red. M. Wolniewicz, Poznań 1998, s. 222-223.

¹³ K. Rahner, H. Vorgrimler, op. cit., k. 605.

¹⁴ K. Romaniuk, A. Jankowski, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, t. 1, Poznań-Kraków 1999, s. 421. Warto też zapoznać się z komentarzem do J 1,14 zawartym w tzw. *Biblii Jerozolimskiej*, Poznań 2006, s. 1476.

między sacrum a profanum, skoro Syn Boży uświęcił przez Wcielenie ludzką naturę¹⁵. To z kolei rodzi wniosek, że „grzeszne” nie należy do natury człowieka, lecz że ono powstaje wskutek wolnej decyzji konkretnej osoby.

Nie budzi więc wątpliwości, że jedno z istotnych twierdzeń teologii chrześcijańskiej brzmi: „duchowe” wchodzi w świat przez „materialne”. I dlatego, jak zauważa ks. Szymik, „Bóg uznał inkarnację za najlepszy sposób zbawienia świata. Godny Boga, godny człowieka”¹⁶. To niesie za sobą nową wizję człowieka, kultury, skoro wcielony Syn Boży, Jezus Chrystus, akceptując „ludzkie” staje się wzorcem „ludzkiego”, dla twórczego życia człowieka¹⁷. Kardynał Józef Ratzinger mówi wręcz, że to Jezus „jest wyznacznikiem prawdziwego humanizmu”¹⁸. Dlatego paradygmat Inkarnacji może stanowić model kultury, a dla samego chrześcijaństwa stanowi projekt antropologiczny¹⁹; wpływa między innymi na wizję człowieka i rozumienie jego miejsca w świecie.

Bogoczołwieczeństwo Jezusa Chrystusa²⁰ stanowi więc podstawowy paradygmat dla wszystkich wymiarów chrześcijaństwa. Prowadzi to do inkarnacyjnego sposobu myślenia (co wyraża się w uwzględnianiu dwoistości rzeczywistości z założeniem ich związku), inkarnacyjnego uniwersalizmu i realizmu zbawczego (Bóg przez Wcielenie Syna uwznioślił stworzoną rzeczywistość przez jej udział w życiu Boskim) oraz do inkarnacyjnej sakramentalności (widzialny przez ludzi 2000 lat temu Chrystus działa dziś przez widzialne znaki)²¹. Jest wreszcie nowym spojrzeniem na miłość, bo Jezus, wcielona miłość Boga, wyznacza nowy sposób myślenia i życia²².

Struktura pracy:

Prezentowana dysertacja ukazuje rozwiązanie postawionego zagadnienia w trzech rozdziałach, logicznie i funkcjonalnie powiązanych. Rozdział pierwszy, zatytułowany *Tajemnica Wcielenia Słowa*, traktuje o istocie Inkarnacji i jej celu. Jest więc mowa o proinkarnacyjnym charakterze Starego Testamentu, o realności

¹⁵ Por. J. Szymik, *Cień rzeczy duchowych*, Wrocław 2005, s. 90-100.

¹⁶ Tamże, s. 21.

¹⁷ Por. tenże, *Teologia na początek wieku*, Katowice – Ząbki 2001, s. 110-122.

¹⁸ *Homilia na rozpoczęcie konklawe*, w: Ojciec Święty Benedykt XVI, *U progu pontyfikatu*, Kraków 2005, s. 41.

¹⁹ Por. J. Szymik, *W światłach wcielenia...*, s. 45-111

²⁰ Termin „bogoczołwieczeństwo” jest szeroko używany w teologii prawosławnej. Wydaje się on bardzo trafnie wyrażający prawdę o tożsamości Jezusa Chrystusa. Z tego powodu jest on używany dość szeroko w całej pracy. Stanowi to też wyraz zainteresowań Autora pracy całą teologią i duchowością prawosławia.

²¹ M. Chojnacki, T. Dola, *Inkarnacjonizm. Problematyka*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin 1979, k. 228-230.

²² Benedykt XVI, *Deus caritas est*, nr 12-14.

Wcielenia (w aspekcie historycznym). Została ukazana również trynitarna perspektywa Wcielenia, co prowadzi do określenia celów Inkarnacji

Rozdział drugi, *Rzeczywistość Słowa Wcielonego*, ukazuje tożsamość Syna Bożego Jezusa Chrystusa. Zaprezentowany został w tym miejscu dogmat chrystologiczny w jego biblijnym, historycznym i teologicznym znaczeniu.

Rozdział trzeci, *Teologiczne konsekwencje Inkarnacji*, ukazuje brzemienne dla świata skutki Wcielenia Słowa: nowa antropologia; rzeczywistość eklezjalna, eucharystyczna (sakramentalna), ikoniczna i wreszcie model dla egzystencji chrześcijańskiej. Ta część rozprawy jest szczególnie ważna z punktu widzenia pastoralnego, duchowego, światopoglądowego i kulturalnego. Istotnym jest punkt podejmujący problem duchowości chrześcijańskiej, a dokładnie dogmatycznych jej podstaw, które stanowią, że od Wcielenia Boskie i ludzkie nie jest w opozycji, że chrześcijanie nie mogą poniżyć cielesności. To wszystko prowadzi do określenia duchowości chrześcijańskiej mianem duchowości inkarnacyjnej, przejawiającej się w zerwaniu opozycji „niebieskiego” i „ziemskiego”, przy zachowaniu różnicy ontologicznej pomiędzy Bogiem a stworzeniem, jak również w odpowiedzialności i bardzo ludzkiej pobożności. To wszystko tworzy perspektywy i płaszczyzny życia ludzkiego. Celem jest przebóstwienie, udział w życiu Boga. Na ziemi zaś ta nadzieja wieczności wymusza oddziaływanie wiary na kulturę, bo to właśnie w niej owa wiara, jeśli ma być autentyczna, przejawia się. Można więc mówić o chrystologii kultury, czyli pojmowaniu i tworzeniu kultury w logice Inkarnacji Słowa.

Sumując: rozdział pierwszy odpowiada na pytanie *czym jest Wcielenie?* w szerokim kontekście biblijnym, teologicznym, historycznym. Rozdział drugi jest zmierzeniem się z zagadnieniem: *Kim jest Wcielony?* Rozdział trzeci z kolei stanowi próbę zaprezentowania odpowiedzi na kwestię: *Co przyniosło Wcielenie Syna Bożego?*

Osiągnięcia:

Wśród osiągnięć prezentowanej dysertacji można wymienić ukazanie Wcielenia w jego pełni: od zapowiedzi poprzez realizację prorocत्व aż po jego trwanie w Kościele (Wcielenie jako rzeczywistość ciągła); ujęcie Wcielenia jako struktury bytu człowieka (komunia bosko-ludzka), jako modelu i bazy rzeczywistości sakramentalnej (zwłaszcza Eucharystii), eklezjalnej (Kościoł nie tylko jako rzeczywistość duchowa, ale duchowo-cielesna).

Dysertacja usiłuje pokazać wewnętrzne powiązanie wszystkich prawd wiary, a co za tym idzie poszczególnych traktatów teologicznych. Jest też wezwaniem do kształtowania chrześcijańskiej duchowości na solidnych fundamentach chrystologicznych; nie wolno rozdzielać teologii od różnych form pobożności katolickiej

(i nie tylko). Jest to więc próba ogarnięcia całości objawionej prawdy o Inkarnacji Słowa ze wszystkimi jej implikacjami.

Nie bez znaczenia jest również ekumeniczny charakter rozprawy.

Zakończenie:

Słowo stało się ciałem. Poznawanie tej wielkiej rzeczywistości Wcielenia i życie nim na co dzień wyznacza jasną drogę ku Temu, który stawszy się człowiekiem umarł, a trzeciego dnia zmartwychwstał i teraz przygotowuje ludziom miejsce w niebie. Oto najgłębszy sens tego studium teologicznodogmatycznego, a co najważniejsze – najgłębszy motyw życia.

Elżbieta Zakrzewska, *Ikonalny wykład prawd teologicznych w twórczości ks. Jana Twardowskiego*¹.

Prezentacja doktorska

W 1999 roku na naszym Uniwersytecie odbyła się uroczystość nadania honorowego doktoratu ks. Janowi Twardowskiemu. Swoje przemówienie Mistrz Jan rozpoczął słowami Aleksandra Fredry: „A to znowu ta bestyja co mi język w trąbkę zwija”. Tłumaczył wówczas z ujmującą skromnością, że ową bestyją jest oczywiście onieśmienie wobec niezwyklej sytuacji w jakiej się znalazł (nazwał się ubogim krewnym ludzi nauki). Ta wypowiedź z podobnych względów jest dla mnie dzisiaj szczególnie bliska.

W dalszej części swojego przemówienia ks. Jan wyraził też pewien żal do odbiorców swojej poezji, którzy widzą w jego wierszach tylko biedronki, sikorki, motyle – to za mało stwierdził kapłan-poeta; jego zdaniem, widzą nie to, co trzeba.

Z tej właśnie potrzeby zobaczenia „tego, co trzeba”, spojrzenia głębiej, narodził się temat mojej dysertacji doktorskiej: *Ikonalny wykład prawd teologicznych w twórczości ks. Jana Twardowskiego*.

Ikona jest tu swoistym źródłem teologicznym, miejscem spotkania Boga z człowiekiem, znakiem Bożej obecności, oknem otwartym na Boży świat. Ikona jako obraz, odbicie jest świadectwem wiary, które można badać, odczytując w nim elementy przesłania doktrynalnego. Obraz i słowo wzajemnie się dopełniają, wiążą się ze sobą, a ta komplementarność słów i obrazów stwarza również

¹ Promotor: ks. prof. dr hab. Jerzy Szymik, recenzenci: ks. prof. dr hab. Roman Karwacki, ks. prof. dr. hab. Krzysztof Guzowski, data obrony publicznej: 09.06.2008.